

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ספר פרשת ויצא וילך תשפ"א שנת ה'תשפ"א
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482

הנושא: ראש השנה שחל בשבת

וביחד "והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים". ועל ידי האחדות נגזר דינם לטובה בראש השנה.

בספר רמתיים צופים (על תנא דבי אליהו פרק כ"ד אות ז') הביא: אמר כ"ק אדמו"ר ז"ל מלענטשנא קודם תקיעת שופר בבכיה רבה וצעקת הלב שיהיו כולם באחדות, ואמר: "עלה אלקים בתרועה", שמידת הדין מתעלה מהם ולא יחול חס ושלוש על ישראל כלל, ובמה? "בתרועה" - בריעות וחבורה אחת יהיו הדינים מתמתקים בשרשם. ע"כ דבריו הקדושים.

ואמר הרה"ק רבי משה מפשווערסק זי"ע: "בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ יְהִי לְכֶם שְׁבִתוֹן זְכוֹרֹן תְּרוּעָה מְקַרָּא קִדְשׁ, כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ". אם יש "זכרון תרועה" – אם יש ריעות ואחדות, "כל מלאכת עבודה לא תעשו" כבר אין צורך לעשות כל עבודה אחרת, אלא מיד נכתב ונחתם לחיים טובים ולשלום.

מעתה נבוא ונבאר בענין כשראש השנה חל ביום שבת קודש, תיקנו חז"ל שאין תוקעים בשופר ביום הראשון.

הגמרא במסכת ראש השנה (כ"ט): מסבירה: "אמר רבא: מדאורייתא מישראל שרי, ורבנן הוא דגזור ביה, כדרבה. דאמר רבה: הכל חייבין בתקיעת שופר, ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים". כלומר, הדבר מותר מן התורה, אבל חכמים חששו שמא אדם יעביר את השופר ברשות הרבים, בדרכו ללמוד איך תוקעים, ויחלל שבת, עקב חשש זה ביטלו, על פי סמכות שנתנה להם בידי התורה, את מצוות תקיעת השופר.

ולכאורה, וכי בגלל חשש שמישהו יחלל שבת מתוך טעותו, נוותר על מצווה של פעם בשנה, שהיא המצווה היחידה והמיוחדת של יום הדין?

הגאון ר' מאיר שמחה הכהן מדינסק זצוק"ל בספרו "משך חכמה" (פרשת אמור) מעמיק עוד יותר בענין. הגמרא בראש השנה (כ"ט): אומרת: "אמר רבי יצחק: כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה - מריעין לה בסופה. מאי טעמא - דלא איערבב שטן". כלומר, יש בשופר, מעבר לעצם המצווה, גם כח הגנה מפני השטן, וכשאין שופר, כח זה לא קיים. האם נכון הדבר גם בשנה כזו, שאיננו תוקעים מסיבה מוצדקת, שהרי חכמים אמרו לנו לא לתקוע? תוספות במקום אומר שבשנה כזו, אין חשש ולא על כך דיברה הגמרא. מדוע?

עיקר עבודת היום של ראש השנה הוא: "ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם". היינו שכל כלל ישראל יתאחדו וימליכו אותו יתברך עליהם.

ונראה לתת טעם מדוע מוכרחים להיות באחדות בראש השנה, כי הפסוק אומר: "ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל", ודרשו ב"ספרי": "ויהי בישרון מלך - כשישראל שווים בעצה אחת מלמטה, שמו הגדול משתבח למעלה, שנאמר ויהי בישרון מלך, אימתי? בהתאסף ראשי עם... יחד שבטי ישראל - כשהם עשויים אגודה אחת, ולא כשהם עשויים אגודות אגודות".

הרי לנו, כי בשביל להמליך את הבורא יתברך עלינו מן ההכרח להיות באחדות. ויום ראש השנה בו ממליכים את הקב"ה על כל העולם כולו, מוכרחים להיות כלל ישראל באחדות.

אולם יש לפרש גם בדרך אחרת, כיון שתשובה מועילה רק אצל בניס ולא אצל עבדים, כי אב שמחל על כבודו – כבודו מחול, לעומת זאת, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (עי' לחיד"א בספרו ראש דוד פרשת האזינו. ועי' לרבינו יוסף חיים זי"ע בספרו אדרת אליהו פרשת כי תשא עה"פ ויחל משה). ועל ידי שכלל ישראל באחדות ובאחזה, מוכיחים כי "אחים" הם ואב אחד לכולנו, ועל ידי זה מתקבלת תשובתם. אולם כשהם מופרדים הרי שהקב"ה הוא בחינת "מלך" ואנו עבדיו, ואין כבודו מחול ולא מועילה תשובה.

ובזוהר הקדוש (שאומרים לפני התקיעות) מובא: "יומא דר"ה איהו יומא דדינא ומלכא יתיב בכורסיא דינא, סנטירא קא אתי וחפי פתחא דמלכא ותבע דינא, ואע"ג דהקב"ה רחים ליה לדינא כמו דנאמר 'אני ה' אוהב משפט', נצח רחימא דבנוי לרחימא דדינא". ע"כ. ר"ל, דאע"ג שהקב"ה אוהב משפט, אבל אהבתו לבניו גוברת על אהבת המשפט, לכן נתן העצה של תקיעת שופר שיביא אותנו לאחדות, ועל ידי זה להנהיגה של בניס ולא של עבדים ח"ו.

וזהו גם כל מהותו של השופר לאחד את כלל ישראל, השופר נקרא "יום תרועה", תרועה מלשון ריעות - אחדות, כי השופר מאחד ומאסף את כלל ישראל. וכך היה המנהג בעבר, לפני שהיו יוצאים למלחמה היו תוקעים בשופר, כדי לאחד ולאסף את כל הלוחמים כדי להכניס לצאת כנגד האויב. וכמו שיקרה בקרוב כמאמר הכתוב: "ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים"

והט"ז (אורח חיים סי' תקפ"ה סק"ז) כתב, שראה בחלום פירוש הפסוק "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'". וז"ל: ופעם אחת בא לי בחלום פירוש הפסוק "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'", שפי' ע"ד הגמרא הזו, שיהיו נזהרים לקיים התרועה ע"י שופר קודם שתהיה התרועה ח"ו בסוף השנה מאתו יתברך. ובזה אמר "לפני המלך ה'", כלומר קודם תרועת המלך ה' ב"ה ח"ו. עכ"ל.

אלא מסביר המשך חכמה: שתקיעת שופר איננה כשאר מצות עשה שאם לא עשאה נענש על ביטולה, אלא שמצוה זו היא סגולית, משל לחולה שנמנע מלקחת תרופה למכאובו, שאין מענישים אותו על מעשיו, כי מעשיו עצמם גורמים לעונשו. כך גם השופר גדול כוחה שהיא מכנסת זכרונם של ישראל לאביהם שבשמים והקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים על ידה, ולכן אם לא תקעו בשופר אין כאן אלא ביטול בידיים של סגולה להציל ממות לחיים.

וכיון שכך יש לשאול, מדוע אנו נמנעים מלתקוע בשבת להציל נפשנו?

אלא שתפקיד השופר להזכיר את מעשה העקידה שמסר יצחק אבינו נפשו לה', ואנו מבקשים ללכת בדרכיו, ומוסרים נפשנו בכך שאנו מבטלים את תקיעת שופר כשחל בשבת, כי בני ישראל והש"ת המה כשני אוהבים נאמנים, אשר כל אחד חושש על כבוד רעהו, לכן אחרי שידוע לנו גודל התועלת ממצות שופר, אשר אם יבוטל אף באונס הסכנה גדולה, ובכל זאת אמרו ישראל פן יבולע חלילה למצות שבת אשר מעיד על קדושת שמו יתברך, כי חידש עולמו מן האין הגמור, יהיה מה יעבור עלינו מה, ויתקדש שמו יתברך, יקטרג השטן ולא יכנס זכרונו לאבינו שבשמים לטובה, אך לא יבולע לשבת המעיד על קדושת שמו יתברך, פן יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים ויתחלל שמו חלילה. ויתגדל ויתקדש שמו רבא, ועוקדים כולם עבור קידוש שמו יתברך.

וכיון שכן, מה שאין אנו תוקעים בראש השנה שחל בשבת, זה גופא עקידה רוחנית מופלגת ומועיל לרצות כמו שמרצה זכרון השופר.

ה"בני יששכר" (שבת מאמר א אות ו) מבאר איך נמתקים הדינים בראש השנה שחל בשבת, על פי מה שמביא האריז"ל (שער הכוונות ראש השנה דרוש ב) בשם הזוהר הקדוש (פרשת פנחס רלא): הטעם שראש השנה הוא שני ימים, כי הקב"ה דן את העולם בשני סוגי דינים: "דינא קשיא" או "דינא רפיא", כלומר או במידת הדין הקשה או במידת הדין הרפה.

לכן נתן לנו הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו שני ימים של ראש השנה, כדי שביום הראשון נמתיק את הדינא קשיא וביום השני נמתיק את הדינא רפיא.

ומבאר הזוהר הקדוש כי זהו רמז הכתוב (תהלים פ"א, ד): "תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגיגו, כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב" - "חק" הוא דינא קשיא "משפט" דינא רפיא.

אולם בשבת קודש אומר הזוהר הקדוש (פרשת יתרו דף פב:): "בהדין יומא כל דינין אתכפיין ולא מתעריין בעלמא". פירוש, ביום זה כל הדינים נכפים ואינם מתעוררים בעולם. ולכן אין צורך בפעולת תקיעת השופר להמתיק את הדין ולהעביר את הקב"ה לכסא רחמים, כי עיצומה של קדושת השבת ממתיקה הן את הדינא קשיא והן את הדינא רפיא. והוסיף על כך רמז: כי שב"ת בגימטריא קשיא רפיא, א, ללמדנו שקדושת שבת ממתקת דינא קשיא ודינא רפיא.

גם בספ"ק דברי חיים (ענייני ראש השנה ד"ה בפסוק תקעו) מבאר בדרך זו מדוע אין תוקעים בשבת קודש: "דהנה בשבת אין תוקעין, ונראה לי דאף על פי כן מתוקן ממילא כמו בתקיעה ממש, דהנה מבואר בגמרא (שבת יב.) דבמבקר החולה אומרים, יכולה היא שתרחם, והיינו שבכח קדושת השבת בא הרפואה בלא צעקה ותפילה, כמפורש שם בפירוש רש"י ז"ל,

וכמו כן גבי תקיעות דהוא לעורר רחמים רבים מלמעלה, ושבת קודש מקור הרחמים וממילא בא הרחמים לכל ישראל".

רעיון קדוש זה מבואר גם ב"דרשות חתם סופר" (דף ססא טור ג ד"ה כתיב): "והענין כשחל בשבת אזי מקדושת שבת מדת הדין מבוסס וממותק, ומשום הכי יכלו חכמים להעמיד דבריהם שלא לתקוע, כי בלאו הכי הדין רפה וממותק".

ובספ"ק שם משמואל מביא את דברי ה"קדושת לוי" שדייק בלשון המשנה: "יום טוב של ראש השנה שחל בשבת" ולכאורה היה יכול לקצר ולומר 'ראש השנה שחל בשבת', ולשם מה הוסיף "יום טוב"? למד מכאן הרה"ק ר' לוי יצחק "כי טוב שהוא חל ראש השנה בשבת", ועל כן חשוב להדגיש יום טוב.

וכמובן צצה ועולה השאלה, מה מיוחד בראש השנה שחל בשבת?

מסביר ה"שם משמואל": "שבראש השנה מופיע אור שנברא ביום הראשון אך מחשש שלא ישתמשו בו הרשעים שמהאי טעמא נגנז, באות התקיעות לסלק את הרשעים הגמורים בכלל ובפרט... על כן בשבת שכל כוחות החיצונים מסתלקים מאליהם... שוב אין אנו צריכין לשופר ויכול האור להפיע אף בלי שופר ומובן שזה יותר טוב כשנסתלקין מאליהם כי הסילוק שעל ידי השופר הוא כפי מסת רעותא דליבא... אך בשבת... מסתברא שאינו תלוי בכוונת הלב כלל. ולפי האמור מובנים דברי הבה"ג המובאים בתוספות... באיתליד אונסא... הרי לא אתערבב שטן ולא נסתלקו כוחות החיצוניים שוב לא היה יכול להתגלות האור שממנו כל ההשפעות הטובות... אך כשאיקלע בשבת שממילא הסתלקו שוב מופיע האור בעצם טהרתו וישראל זוכין לכל ברכאן וכל קדושיין".

בספר אמרי שפר כתב, שמה שאין תוקעים בשבת יש בכך לימוד זכות עלינו, דהנה אם השטן מקטרג ביום הדין שישראל חטאו, אז בא המליץ ומליץ עליהם ששכחו לעשות רצון קונם, והראיה שאין תוקעין שופר בראש השנה שחל להיות בשבת משום שכחה, דגזרינן שישכח ויוציא את השופר לרשות הרבים. אם כן גזרה דשמא יעבירונו, היא המלצה טובה על ישראל, כמו השופר גופא.

הרבי ר' בונם מפרשיסחא זצ"ל הגדיל לומר על פי דברי הגמרא 'אונס רחמנא פטריה', שאין פירוש הגמרא שהוא פטור ואינו בר חיובא לגבי המצוה, אלא שיש לו דבר הגורם לכך שאינו חייב לעשותו. ומי שנמצא במצב שכזה, אזי הקב"ה עושה המצוה במקומו בבחינת חישוב אדם לעשות מצוה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. נמצא שכיון ואנו אנוסים מתקיעת שופר בשבת שמא נעביר ד' אמות, אז הקב"ה עצמו הוא התוקע, וזה פירוש דברי המשנה 'יום-טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת', ששמחה יתירה יש לנו כשחל החג בשבת ואיננו תוקעים שאז הקב"ה תוקע ונעשה המעשה בשלימות.

ולפי דרכינו על מעלת האחדות בראש השנה, הרי כל סיבת השופר היא בשביל להביא את עם ישראל לאחדות, אולם סגולת יום השבת להביא לשלום ולאחדות, כמו שנהגו לברך איש את רעהו בשבת קודש בברכת "שבת שלום", ולא בברכת "שבת שמחה" כבשאר ימים טובים.

ומכיון שהשבת מביאה לאחדות אין צורך בשופר, וזוכים להיכתב מיד בספרן של צדיקים בשכר האחדות.